

Тетяна Воронцова, Володимир Пономаренко,
Олена Хомич, Ірина Лаврентьева

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Робочий зошит-практикум
для 4 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

ЧАСТИНА 1

Київ
Видавництво «Алатон»
2021

УДК 57.081.1(075.2)

Я11

Схвалено для використання в освітньому процесі
[рішення експертної комісії з педагогіки та методики початкової освіти
від 4 червня 2021 року (протокол № 4)], № 2.0148-2021 у Каталозі
надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам

Я11 Я досліджую світ : робочий зошит-практикум для 4 кл.
закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1 /
Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко, О. Л. Хомич,
І. В. Лаврентьева, — К. : Видавництво «Алатон», 2021. — 64 с.

ISBN 978-617-7834-02-0

Робочий зошит-практикум «Я досліджую світ. Частина 1»
створено відповідно до Державного стандарту початкової
освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України
від 21.02.2018 № 87. Може використовуватися у школах, що пра-
цюють за чинними типовими освітніми програмами.

Зошит є частиною авторського навчально-методичного ком-
плекту, до якого також входять: підручник, календарне плану-
вання за обома типовими освітніми програмами, методичний
посібник для вчителя з розробками уроків, відеоматеріали для
учнів за темою кожного тижня, діагностичні роботи, сайт дис-
танційної освіти для учнів тощо.

Ці матеріали розміщено у вільному доступі за посиланням:
<https://is.gd/RX3ubB>

УДК 57.081.1(075.2)

ISBN 978-617-7834-02-0

© ТОВ «Видавництво «Алатон»,
текст, дизайн, малюнки, 2021

© Т. Воронцова, текст, дизайн, малюнки, 2021

© О. Курило, малюнки, 2021

Як досягти успіху

1. Ознайомся з мріями дітей. Запиши в таблицю кроки (короткострокові цілі), які приведуть до здійснення мрій.

Софія — стати співачкою	Максим — стати архітектором	Вероніка — підкорити Еверест

Освоїти
графічний редактор

Закінчити музичну школу

Тренуватися
на скеледромі

Створити макет
хмарочоса

Записатися
у туристичний гурток

Узяти участь
у пісенному конкурсі

Закінчити
художню школу

Ходити в походи

Вивчити нову пісню
англійською мовою

2. Запиши п'ять своїх цілей. Обери одну і склади план її досягнення. Намагайся дотримуватися цього плану.

Мої цілі

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Моя найголовніша ціль

_____

_____

_____

Кроки

Термін

Виконання

Кроки	Термін	Виконання
_____	_____	☐ + ☐ -
_____	_____	☐ + ☐ -
_____	_____	☐ + ☐ -
_____	_____	☐ + ☐ -
_____	_____	☐ + ☐ -

3. Склади план на тиждень. Щодня відмічай виконані пункти.

Зроби та відміть!

Ранок	Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
День	Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
Вечір	Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд

У світі наук

1. Прочитай опис наукового дослідження. Запиши для кожного етапу дослідження відповідні фрази з опису.

Аня помітила, що сира картопля темнішає на зрізі. Вона замислилася, як можна захистити картоплю від потемніння.

Аня припустила, що картопля не потемніє, якщо її помістити у воду.

Дівчинка почистила дві картоплини. Одну картоплину вона помістила у склянку з водою, а другу залишила на столі. Щодосять хвилин Аня замальовувала, як змінювався колір картоплі.

Через 30 хвилин вона зробила висновок, що картопля у воді не темніє.

Гіпотеза

Експеримент

Висновки

---

2. Обведи ✓, якщо твердження істинне, X — якщо воно хибне.

Магніти мають північний і південний полюси.

✓ X

Однакові полюси магнітів притягуються.

✓ X

Різні полюси магнітів відштовхуються.

✓ X

Якщо магніт розділити навпіл, то кожна половинка також матиме два полюси.

✓ X

Магніти мають видиме магнітне поле.

✓ X

Магніти притягують металеві та пластикові предмети.

✓ X

Магніти притягують предмети, виготовлені з заліза.

✓ X

Компас працює завдяки магнітному полю Землі.

✓ X

Що сильніший магніт, то слабше його магнітне поле.

✓ X

Планета Земля схожа на гігантський магніт із двома магнітними полюсами.

✓ X

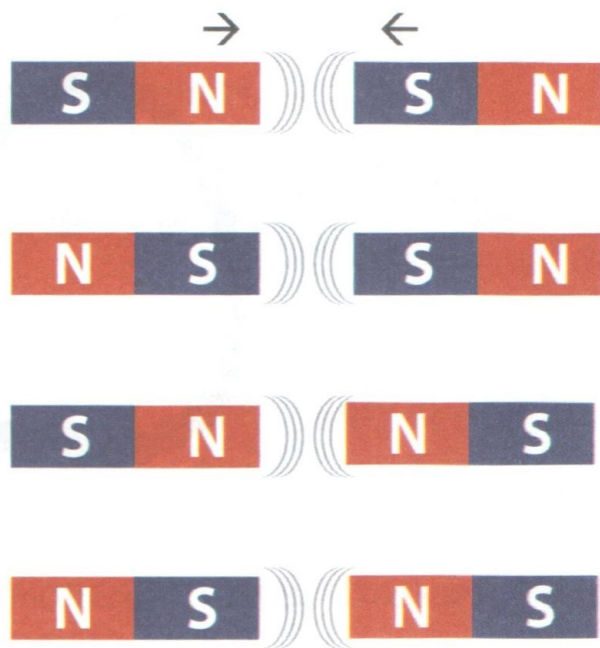
Магнітне поле найсильніше на магнітних полюсах.

✓ X

Що сильніший магніт, то сильніше його магнітне поле.

✓ X

3. Намалюй $\rightarrow \leftarrow$, якщо магніти притягнуться один до одного, намалюй $\leftarrow \rightarrow$, якщо вони відштовхнуться.

4. З'єднай властивості, інструменти та одиниці вимірювання величин.

Matching exercise connecting physical properties, instruments, and units of measurement:

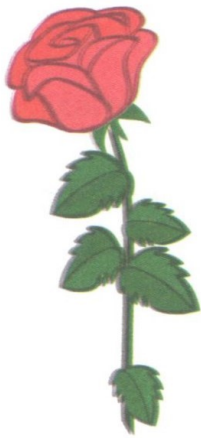
- температура (temperature) connects to the thermometer.
- час (time) connects to the clock.
- об'єм рідини (volume of liquid) connects to the measuring cup.
- довжина (length) connects to the tape measure.
- маса (mass) connects to the scale.

Units of measurement shown at the bottom:

- с, хв, год (seconds, minutes, hours)
- $^{\circ}\text{C}$ (degrees Celsius)
- мл, л (milliliters, liters)
- мм, см, дм, м (millimeters, centimeters, decimeters, meters)
- мг, г, кг (milligrams, grams, kilograms)

5. Розфарбуй правильну величину для кожного об'єкта.

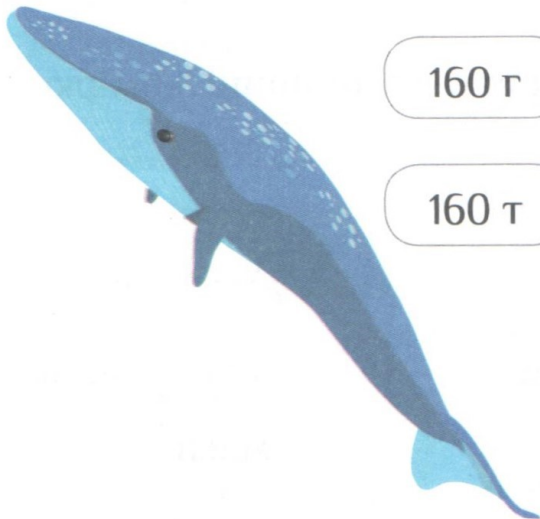
3 дм

3 м

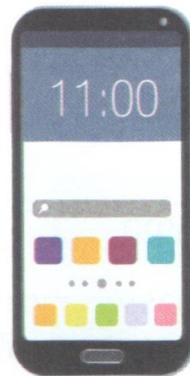
40 см

40 м

160 г

160 т

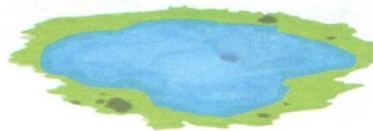
150 г

150 кг

+18 °C

-18 °C

+15 °C

-15 °C

Секрети речовин

1. Установи відповідність.

Атом —

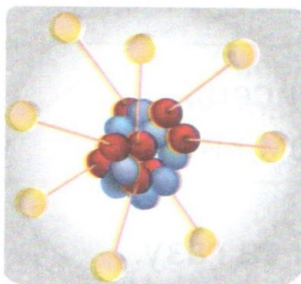
складається з двох і більше атомів.

Молекула

мікроскопічна складова будь-якої речовини.

2. Розглянь моделі атомів. Познач ✓, які твердження істинні, а які — хибні.

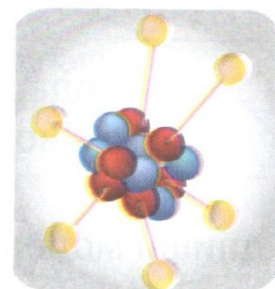
Атом кисню

Атом водню

Атом вуглецю

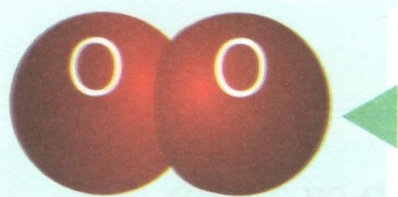
● Протон

● Нейтрон

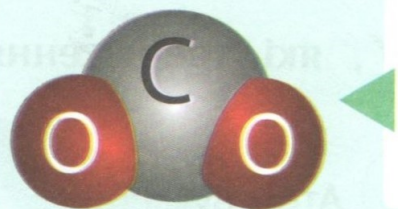
● Електрон

Твердження	Істинне	Хибне
В атомі водню один електрон.		
В атомі кисню по сім протонів та електронів.		
В атомі вуглецю по шість протонів та електронів.		
В атомах кисню і вуглецю є однакова кількість електронів.		

3. Запиши назву речовини й назви атомів, з яких вона складається.

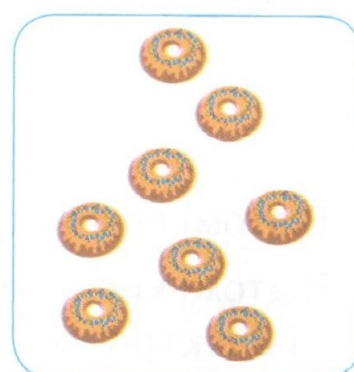
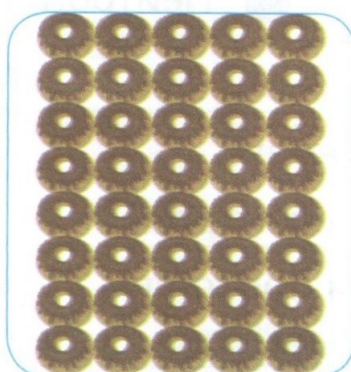
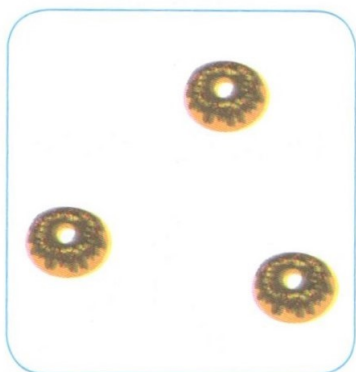

Газ кисень складається з двох атомів кисню

вода, вуглекислий газ, газ кисень,
атом водню, атом вуглецю, атом кисню

4. Підпиши моделі твердого тіла, рідини та газу.

5. Заповни діаграму Венна номерами властивостей твердих і газоподібних речовин.

1 — молекули щільно прилягають одна до одної;

2 — речовини мають сталу форму;

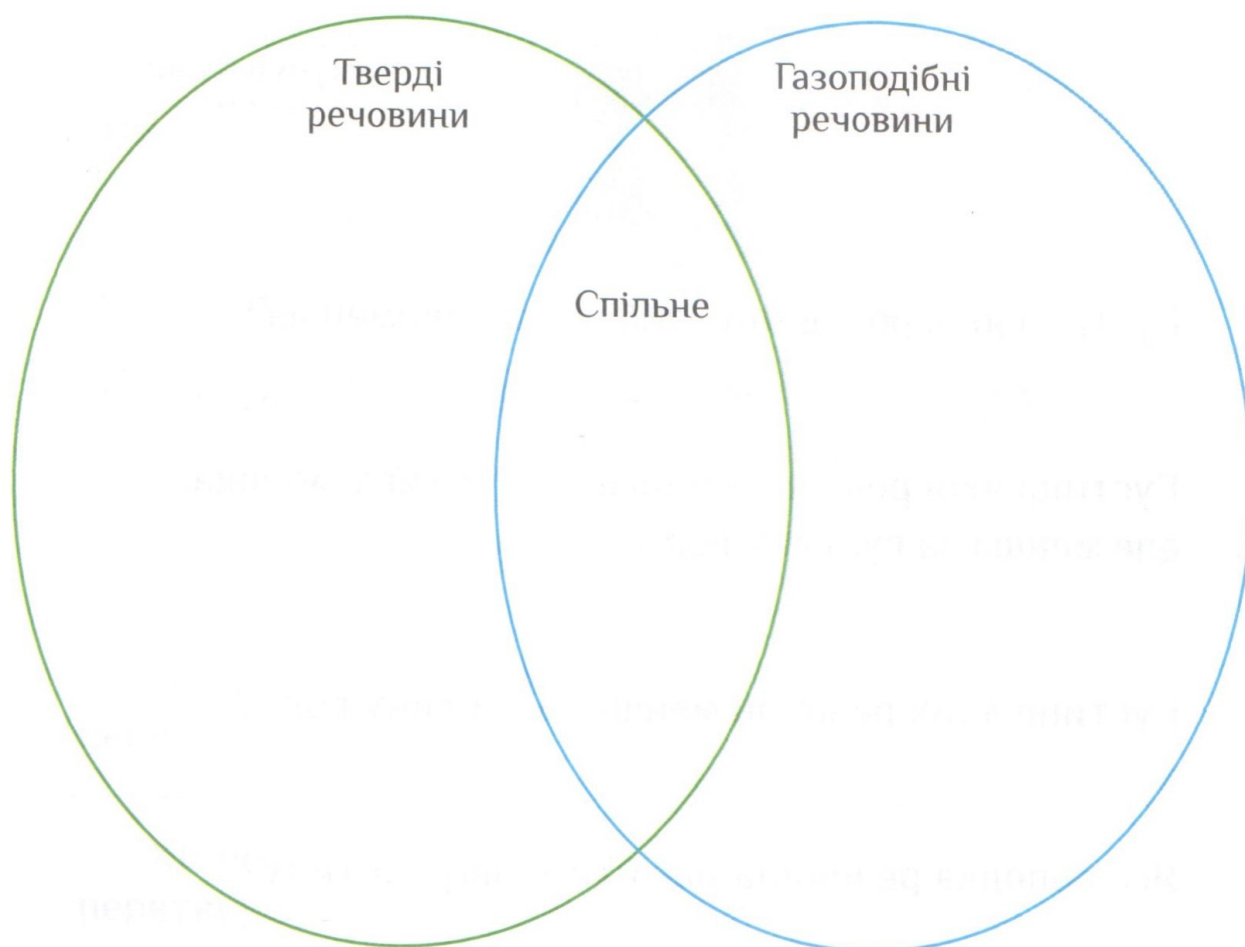
3 — речовини легко стиснути;

4 — речовини мають масу;

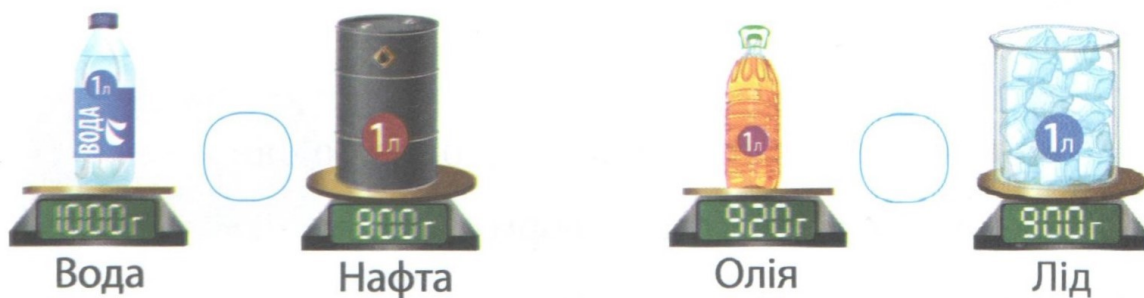
5 — молекули вільно поширюються у просторі;

6 — речовину можна розрізати;

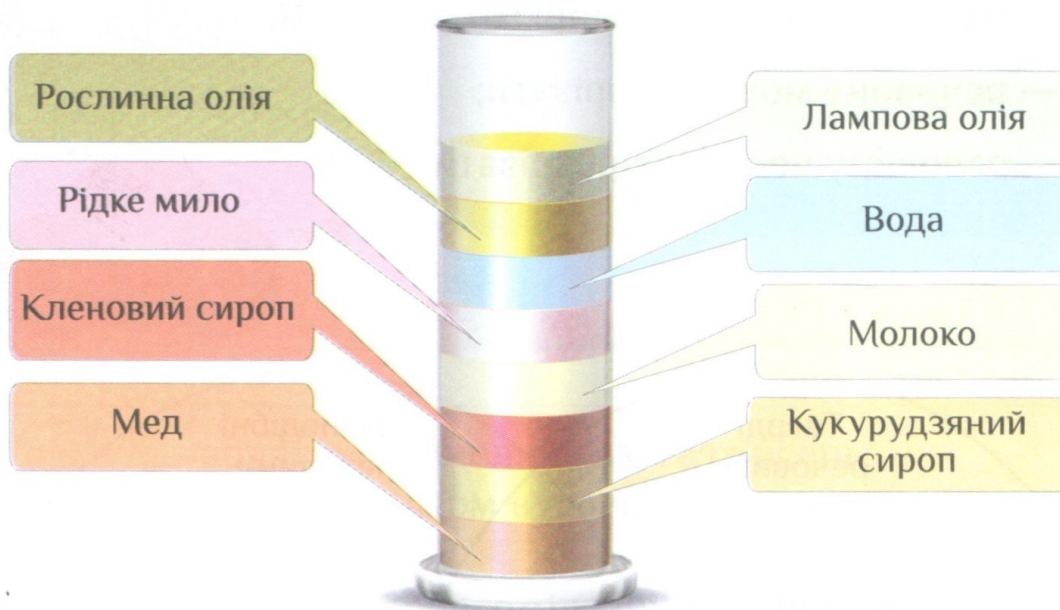
7 — речовину не можна розрізати.

6. Порівняй густини речовин, постав знак < або >.

7. Розглянь малюнок і дай відповіді на запитання.

Густина якої речовини найбільша? Найменша?

Густина якої речовини більша за густину молока, але менша за густину води?

Густина яких речовин менша за густину води?

Яка солодка речовина має найменшу густину?

Дивовижні перетворення

1. Розфарбуй другу половину речення відповідним кольором.

Хімічні
явища — це

перетворення, у процесі яких молекулярний склад речовини не змінюється.

Фізичні
явища — це

перетворення, у процесі яких молекулярний склад речовини змінюється.

2. Прочитай речення. Запиши імена дітей, які здійснили фізичні та хімічні перетворення.

Нестор приготував йогурт.

Зоряна зліпила на вулиці сніговика.

Олег нарубав дров.

Назар приготував бутерброд з маслом і сиром.

Леся зробила фруктовий салат.

Олена розпалила багаття.

Фізичні
перетворення

Зоряна,

Хімічні
перетворення

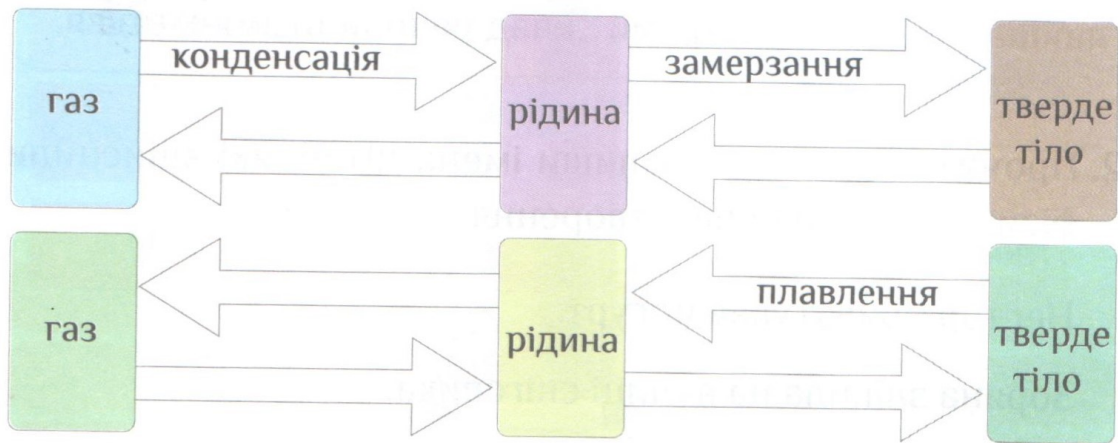
Нестор,

3. Встав пропущені слова: плавлення, конденсація, замерзання, випаровування.

Перетворення між твердими тілами й рідинами — це _____ і _____.

Перетворення між рідинами та газами — це _____ і _____.

4. Підпиши стрілочки, які позначають процеси: випаровування, плавлення, замерзання, конденсації.

5. Підпиши квадрати, які позначають тверде тіло, газ, рідину.

Світ на стрічці часу

1. Розглянь стрічку часу Андрійка і запиши відповіді на запитання внизу сторінки.

Навчився ходити

Пішов до школи

Записався у секцію із плавання

2011

2012

2016

2018

2019

2021

Народився

Навчився читати

Навчився їздити на велосипеді

Скільки років було Андрійкові, коли він навчився ходити?

Якими успіхами він порадував батьків, коли йому виповнилося 5 років?

У якому віці Андрійко навчився їздити на велосипеді?

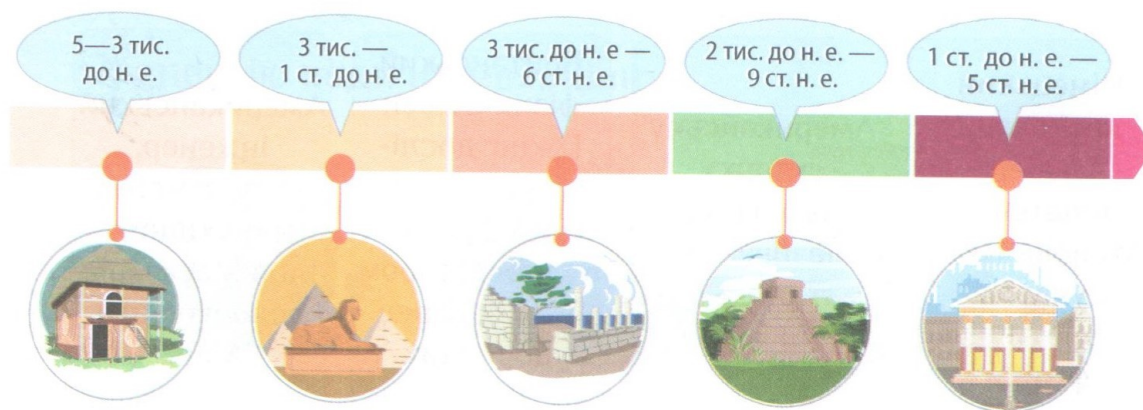
Що було раніше: Андрійко пішов до школи чи навчився їздити на велосипеді?

У скільки років Андрійко записався у секцію плавання?

2. З'єднай пари.

Рік	Роки	Століття	Тисячоліття	Мільйон	Мільярд
ст.	рр.	тис.	млрд	р.	млн

3. За допомогою стрічки часу визнач, які твердження істинні, а які — хибні, й познач їх ✓.

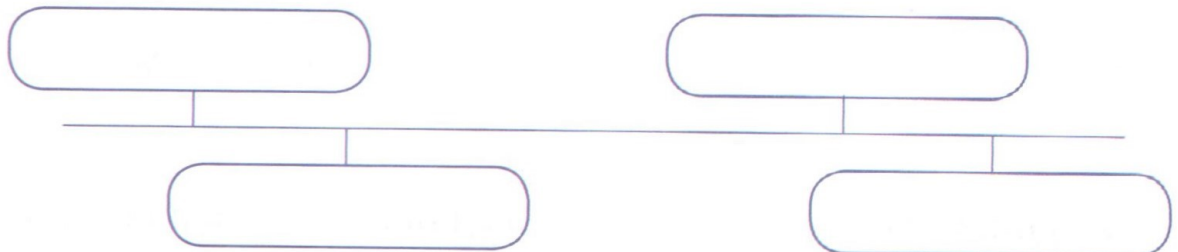

Трипільська культура   Стародавній Єгипет   Стародавня Греція   Цивілізація мая   Римська імперія

Твердження	Істинне	Хибне
Події, що відбулися до Різдва Христового, — це події до нашої ери.		
Стародавній Єгипет існував із 5 тис. до 3 тис. до н. е.		
Трипільська культура існувала пізніше, ніж Стародавній Єгипет.		
Події, що відбулися після Різдва Христового, — це події нашої ери.		
Стародавня Греція існувала з 3 тис. до н. е. до 6 ст. н. е.		

4. Запиши дати на стрічці часу в хронологічній послідовності (починаючи від найдавнішої).

1561 р.   460 р. до н. е.   1643 р.   384 р. до н. е.

5. Розглянь стрічку часу та запиши відповіді на запитання.

Скільки років прожила Геді Ламар? _____

Хто мріє колонізувати Марс? _____

Хто з цих видатних осіб прожив 76 років? _____

Кого називають матір'ю Wi-Fi та GPS? _____

Який учений досліджував чорні діри? _____

Утворення Всесвіту

1. Прочитай повідомлення про види енергії.

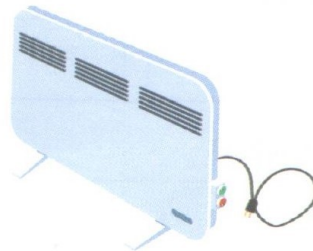
Є різні види енергії, наприклад тепла, електрична, механічна, звукова, світлова. Енергія може перетворюватися з одного виду на інший.

Обведи прилад, який перетворює:

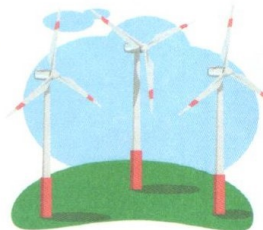
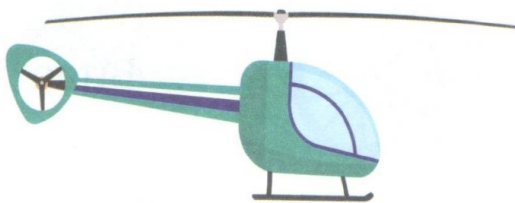
- енергію води на механічну

- електричну енергію на теплову

- енергію вітру на електричну

2. Познач ✓, які твердження істинні, а які — хибні.

Твердження	Істинне	Хибне
Момент утворення Всесвіту називають Великим вибухом.		
Зірки та планети утворилися в момент Великого вибуху.		
Нині у Всесвіті стільки ж енергії, скільки її було в момент Великого вибуху.		

3. Прочитай повідомлення про джерела енергії та напиши, чому важливо використовувати відновлювані джерела енергії.

Джерела енергії бувають відновлюваними й невідновлюваними. Відновлювані джерела енергії — це ті, що відновлюються швидко. Невідновлювані джерела енергії — це ті, що відновлюються набагато повільніше, ніж їх використовують люди.

---

4. Підкресли назви невідновлюваних джерел енергії.

Нафта

Сонце

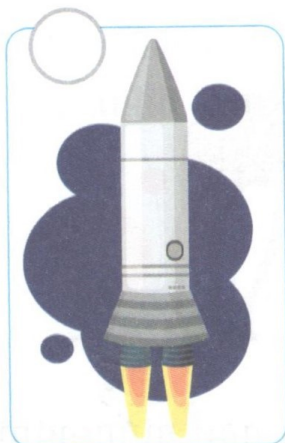
Вітер

Вода

Природний газ

Вугілля

5. Намалюй ↑ біля об'єктів, які можуть долати гравітацію Землі, а ↓ — які не можуть.

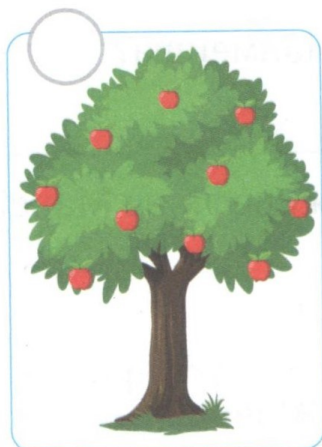
Ракета

Парашутист

Хмари

Яблука

Пірнальник

Аеростат

Пташка

М'яч

Сніг

6. Діти обчислили, скільки важитиме жирафа на різних планетах Сонячної системи.

Меркурій	274 кг
Венера	658 кг
Земля	725 кг
Марс	270 кг
Юпітер	1714 кг
Сатурн	664 кг
Уран	645 кг
Нептун	816 кг

Ознайомся з результатами обчислень і дай відповіді на запитання.

На якій планеті гравітація найбільша? Найменша?

Чи правда, що результати зважування жирафи на Марсі на 4 кг більші, ніж на Меркурії?

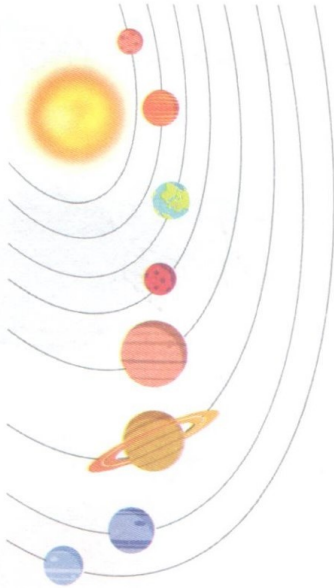
Обчисли різницю між результатами зважування:
на Юпітері та на Марсі

на Нептуні й на Землі

на Сатурні та Меркурії

Історія Сонячної системи

1. Розглянь твердження у таблиці. Познач ✓, які твердження істинні, а які — хибні.

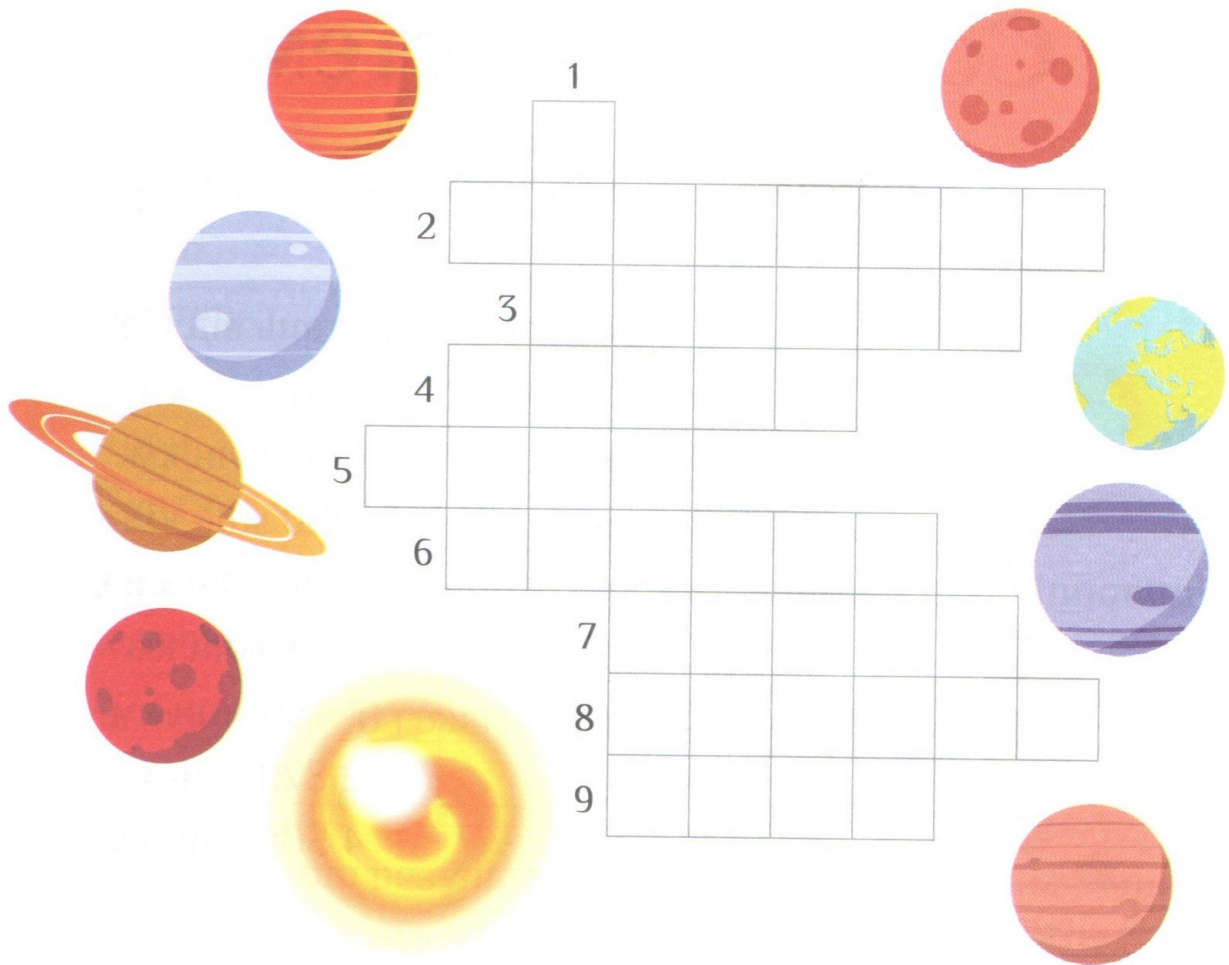

Планета	Відстань від Сонця
Меркурій	58 млн км
Венера	108 млн км
Земля	150 млн км
Марс	228 млн км
Юпітер	778 млн км
Сатурн	1 430 млн км
Уран	2 870 млн км
Нептун	4 500 млн км

Твердження	Істинне	Хибне
Уран розташований на 2 812 млн км далі від Сонця, ніж Меркурій.		
Венера розташована на 1 321 млн км ближче до Сонця, ніж Сатурн.		
Марс розташований на 555 млн км ближче до Сонця, ніж Юпітер.		
Нептун розташований на 1 630 млн км далі від Сонця, ніж Уран.		
Земля розташована на 628 млн км ближче до Сонця, ніж Юпітер.		
Нептун розташований у 28 разів далі від Сонця, ніж Земля.		

2. Розгадай кросворд.

1. Планета, яка розташована між Землею і Меркурієм.
2. Найближча до Сонця планета.
3. Найдальша від Сонця планета.
4. Єдина планета Сонячної системи, на якій існує життя.
5. Цю Червону планету мріє колонізувати Ілон Маск.
6. Планета з найгарнішими кільцями.
7. Єдина зоря в Сонячній системі.
8. Планета, яка розташована між Марсом і Сатурном.
9. Планета, яка розташована між Сатурном і Нептуном.

3. Познач правильні відповіді.

Об'єкт, який розташований в центрі Сонячної системи.

Земля

Місяць

Сонце

Чумацький
шлях

Об'єкти, які обертаються навколо Сонця.

Галактика
Андромеди

Земля

Зірка
Сіріус

Чумацький
шлях

Плутон

Меркурій

Сузір'я
Стрільця

Місяць

Небесне тіло, в якого з наближенням до Сонця з'являється великий хвіст.

Метеорит

Астероїд

Метеороїд

Комета

Природне явище, яке виникає в небі під час падіння небесного тіла.

Метеорит

Комета

Метеор

Метеороїд

Кулясте небесне тіло, що обертається навколо зірки.

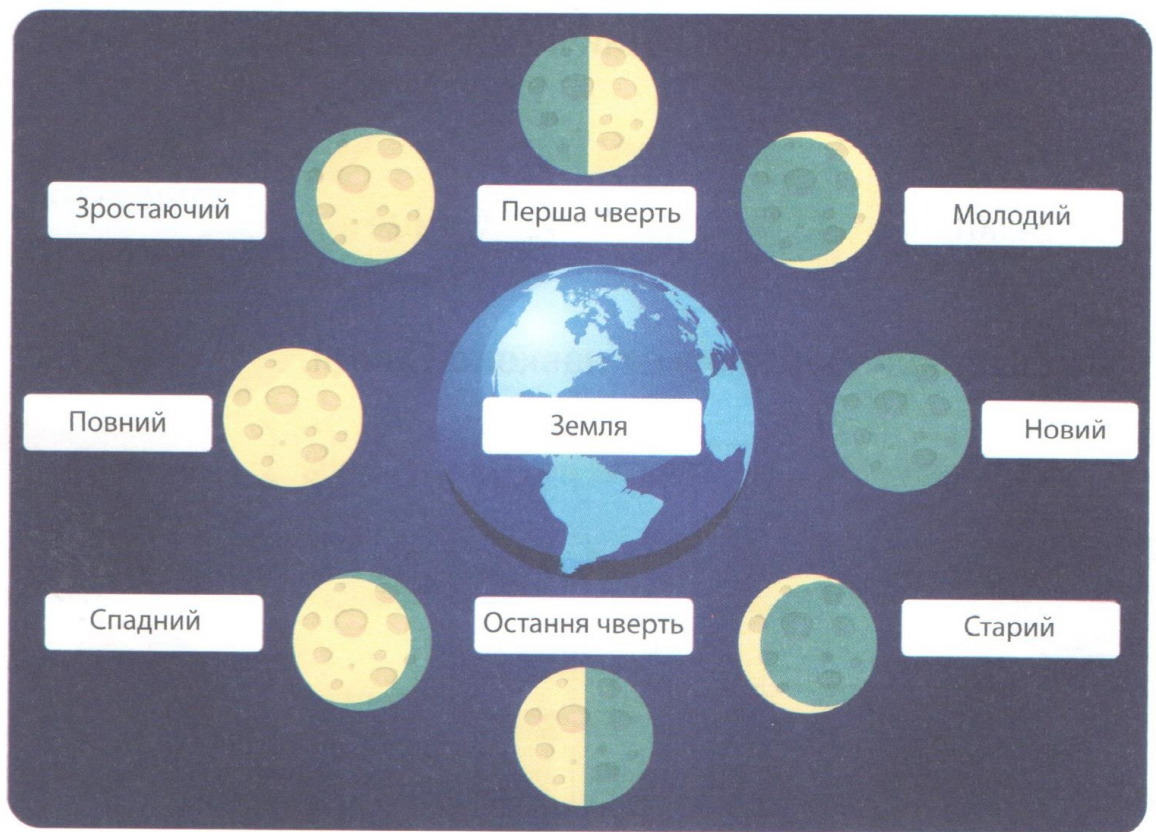
Метеорит

Комета

Планета

Метеороїд

4. Розглянь малюнок і напиши відповіді на запитання.

Як називається фаза Місяця, коли він схожий на літеру С?

Як називається фаза Місяця, коли його не видно на небі?

Яка фаза Місяця настає після першої чверті?

Яка фаза Місяця буває перед спадним місяцем?

Скільки триває зміна усіх фаз Місяця: 7 днів, 28 днів, 365 днів?

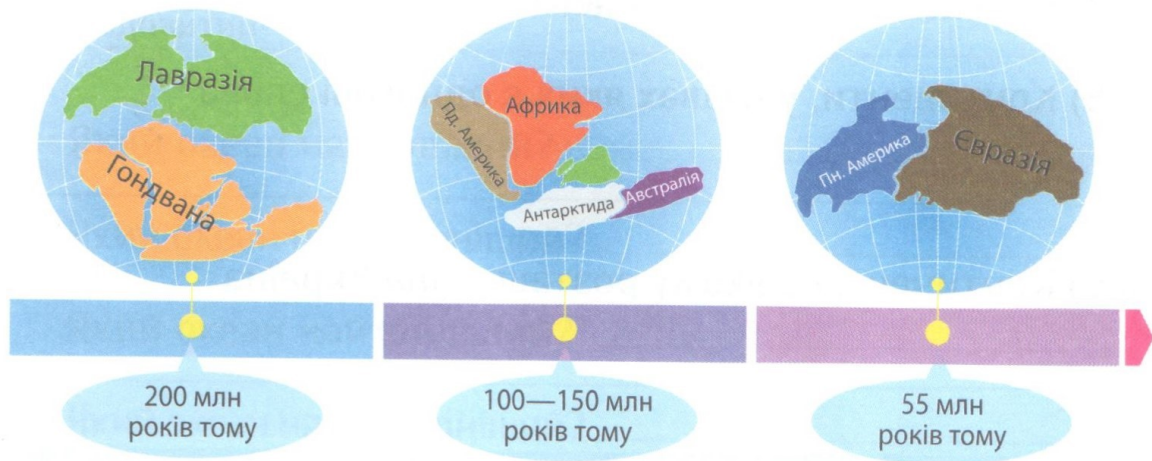
Давня історія Землі

1. Розглянь малюнок. Прочитай твердження і постав у відповідній колонці.

Пангея розпалася на два континенти: Лавразію і Гондвану

Гондвана розкололася на Антарктиду, Австралію, Південну Америку та Африку

Лавразія розкололася на Північну Америку та Євразію

Твердження	Так	Ні
Пангея розпалася на два континенти: Африку та Австралію.		
Лавразія розкололася на Північну Америку та Євразію.		
Гондвана розкололася на 4 континенти.		
Гондвана розкололася більше як 200 млн років тому.		
Лавразія розкололася на 145 млн років пізніше, ніж Пангея.		

2. Артур планує навколосвітню подорож. Визнач, у якій послідовності він відвідає континенти. Проклади його маршрут на карті стрілками та простав числа на позначення.

1) Найбільший континент планети *Азія*.

2) Найменший континент планети _____

3) Найхолодніший континент _____

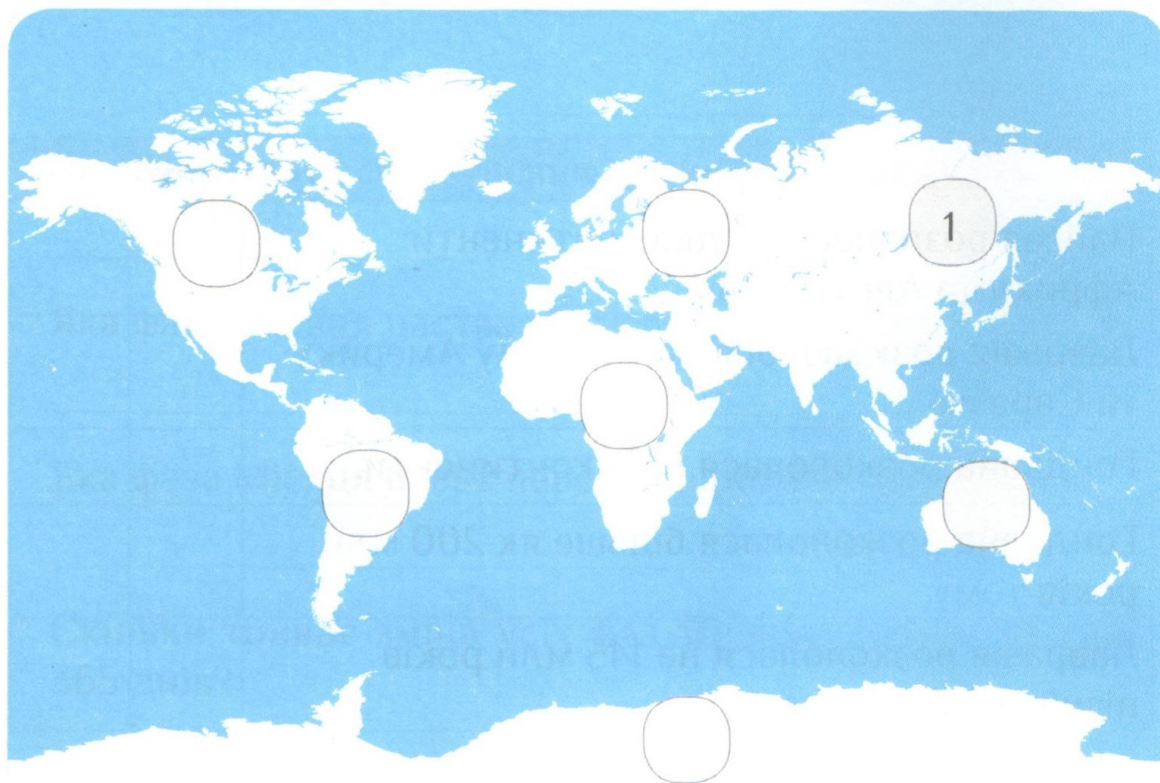
4) Найспекотніший континент _____

5) Континенти, у назвах яких є однакові слова

_____

6) Континент, на якому розташована Україна

_____

3. Розглянь таблицю порівняння океанів і напиши відповіді на запитання.

Океан	Розмір (площа), млн км ²	Глибина середня, м	Температура води, °C	Солоність середня, %
Тихий	179	4280	17–24	32
Атлантичний	93	3600	26	35
Індійський	75	3890	29–35	34
Північний Льодовитий	13	1225	від -1 до +5	25

Який океан найбільший? _____

Який океан найсолоніший? _____

Який океан найтепліший? _____

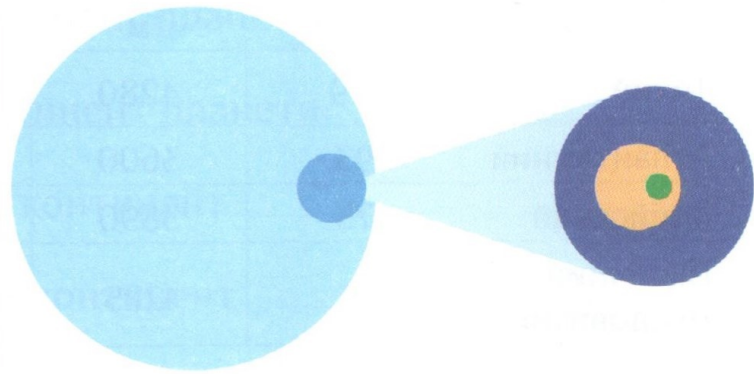
Який океан найхолодніший? _____

На скільки метрів Тихий океан глибший за Північний Льодовитий океан?

На скільки метрів Атлантичний океан мілкіший за Індійський?

4. Розглянь схему співвідношення води на Землі.
Познач ✓, які твердження істинні, а які — хибні.

- Солонa вода
- Прісна вода
- Льодовики
- Ґрунтові та наземні води
- Питна вода

Твердження	Істинне	Хибне
Прісної води на Землі найбільше.		
Майже вся вода на Землі придатна для пиття.		
Води у льодовиках менше, ніж ґрунтових і наземних вод.		
Питної води менше, ніж солоної.		

5. Обґрунтуй, чому треба берегти питну воду.

Рельєф і гірські породи

1. Розфарбуй назви форм рельєфу за описами.

Частина суходолу, оточена з усіх боків водою, — це ...

мис

острів

півострів

Отвір у земній корі, через який на поверхню викидається суміш газів, пари, попелу й лави, — це ...

печера

каньйон

вулкан

Природна водойма, не пов'язана протоками з морями чи океанами, — це ...

болото

озеро

річка

Надмірно зволожена ділянка суходолу — це ...

болото

озеро

ставок

Підвищена рівнина з плескатою або слабохвилястою поверхнею — це ...

пагорб

плато

гора

Природний водний потік, який починається з підземних джерел, витікає з озера чи болота, — це ...

річка

море

океан

2. За допомогою підказки встав пропущені слова у речення та заповни схему.

_____ утворюються у процесі застигання магми в надрах землі (глибинні) або на її поверхні (виливні).

_____ утворюються внаслідок подрібнення каміння, решток тварин і рослин. Так формуються осади, які збираються та пресуються на дні водойм.

_____ утворюються під впливом високих температур і тиску.

3. Прочитай описи гірських порід і впиши їхні назви у відповідні колонки таблиці.

Обсидіан утворюється внаслідок швидкого охолодження лави.

Вапняк утворюється на дні морів із нагромадження органічних решток (переважно мушель).

Граніт утворюється під час застигання магми в надрах землі.

Глинистий сланець утворюється з глини під впливом високих температур і тиску.

Пісковик утворюється внаслідок ущільнення піску на дні водойм.

Мармур утворюється з вапняку під впливом високих температур і тиску.

Базальт утворюється під час охолодження лави на поверхні землі або на дні океанів.

Слюда утворюється з кремнію під впливом високих температур і тиску.

Крейда утворюється на дні морів внаслідок нагромадження органічних решток (переважно бактерій).

Магматичні породи	Осадкові породи	Метаморфічні породи

Як виникло життя на Землі

1. Встав пропущені слова.

_____ необхідна для існування всіх живих організмів.

_____ — це газ, якого потребують майже всі живі організми.

_____ Землі захищає все живе від сонячного вітру.

_____ нашої планети утримує воду та атмосферу.

_____ захищає все живе від ультрафіолетових променів.

магнітне поле, озоновий шар, гравітація, вода, кисень

2. Познач ✓, яке з тверджень стосується погоди, а яке — клімату.

Твердження	Погода	Клімат
За полярними колами завжди холодно.		
В Одесі вночі очікується гроза.		
У Житомирі вдень буде хмарно, без опадів.		
Для тропічного поясу характерні сезонні дощі.		

3. Заповни схему фотосинтезу за допомогою підказки.

4. Прочитай твердження і постав у відповідній колонці.

Твердження	Так	Ні
Процес фотосинтезу не відбувається у темряві.		
Під час фотосинтезу рослина поглинає кисень.		

Як рослини заселили Землю

1. Розглянь малюнок. Встав пропущені слова щоб щоб були представлені всі види рослинного світу.

Першими на Землі з'явилися _____ .

Останніми на Землі з'явилися _____ .

_____ з'явилися одразу після водоростей.

_____ з'явилися безпосередньо перед _____ рослинами.

2. Пронумеруй послідовність утворення кам'яного вугілля.

Рештки рослин пресуються в мулі. З них утворюється торф

Під впливом високого тиску буре вугілля перетворюється на кам'яне

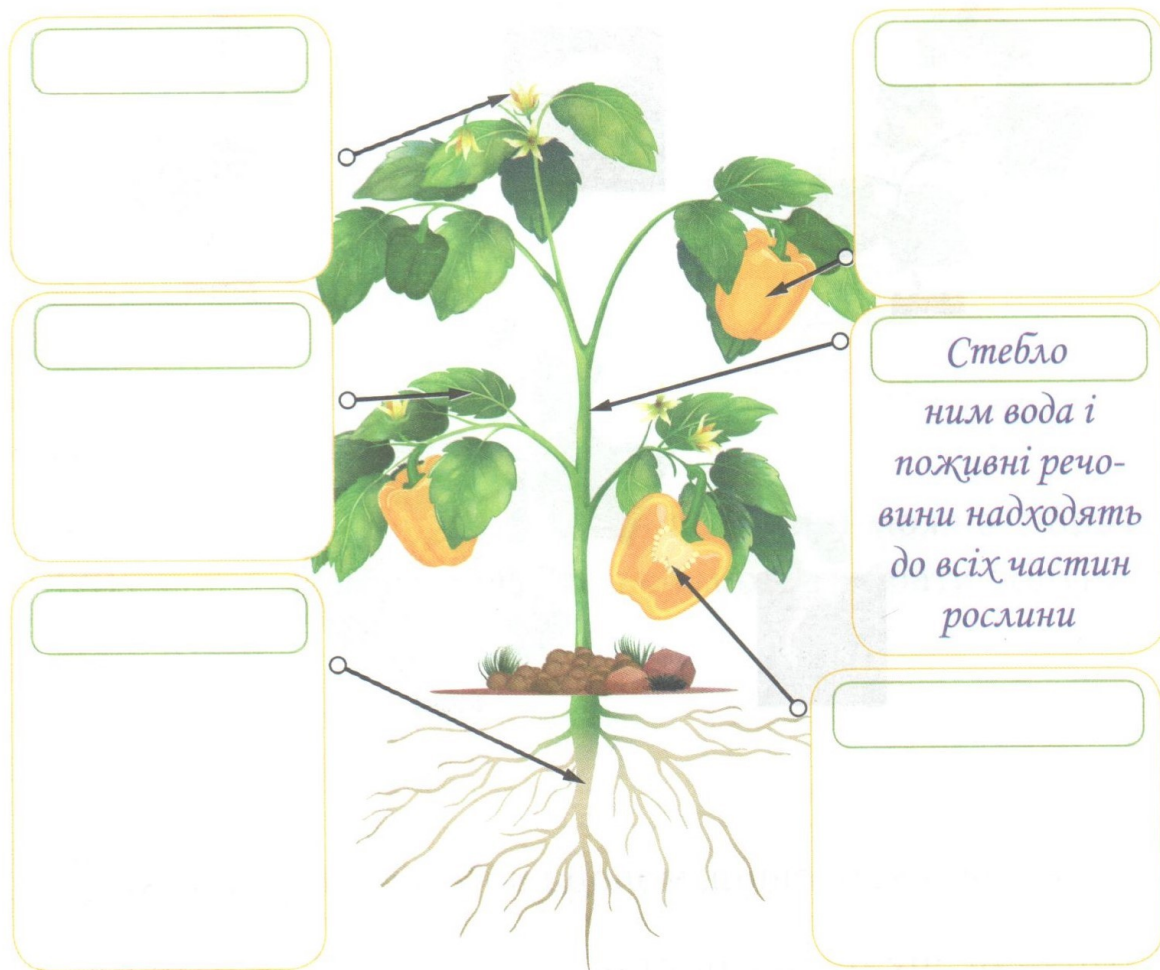

Рослини відмирають і падають у воду

Торф під тиском осадів перетворюється на буре вугілля

3. Підпиши на малюнку частини рослини та запиши функції, які вони виконують.

запилюється, утворюється плід та насіння

захищає насіння

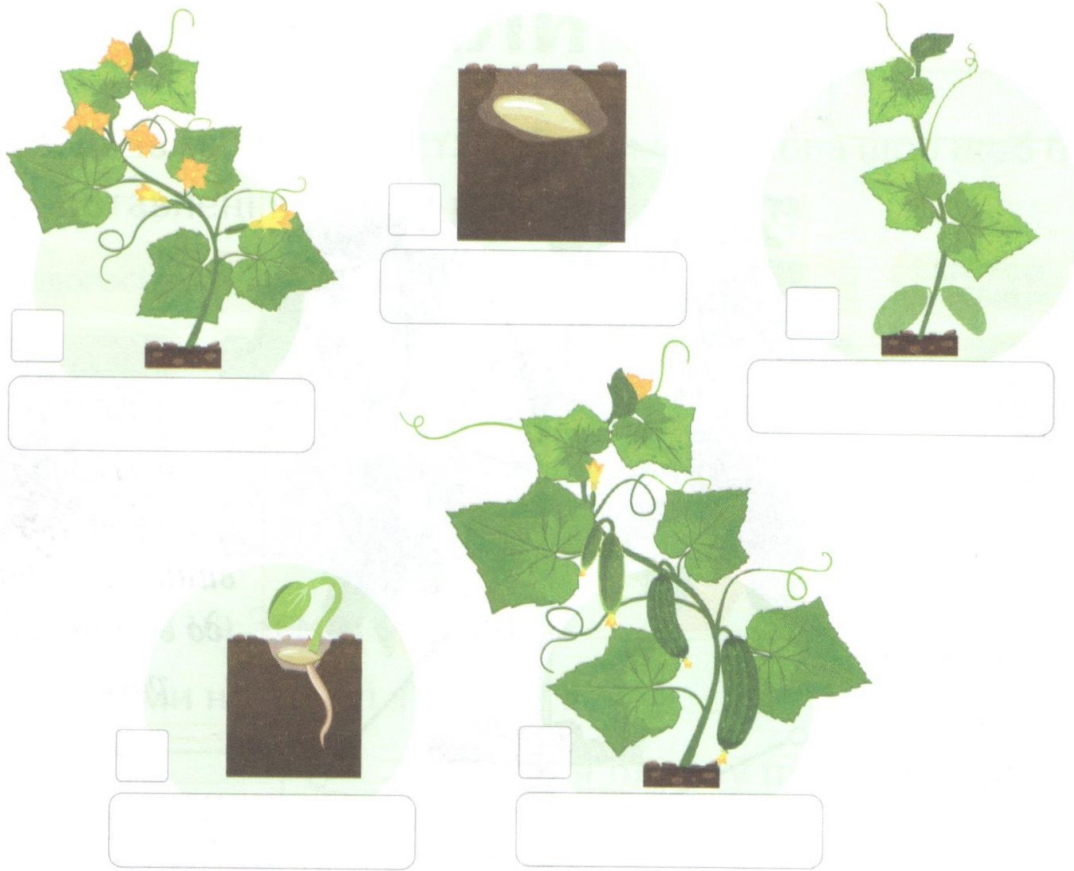
забезпечує фотосинтез

утримує рослину на місці, вбирає воду та поживні речовини з ґрунту

з нього виростають нові рослини

4. Розглянь малюнок, пронумеруй і підпиши етапи життєвого циклу соняшника.

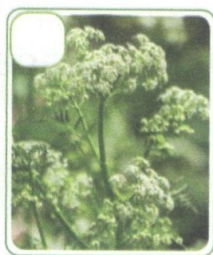

паросток, насіння, молода рослина, плід, квітка

5. Познач лікарські рослини літерою Л, а отруйні — літерою О.

Ромашка

Цикута

Борщівник

Чорниця

Вовчі ягоди

Малина

М'ята

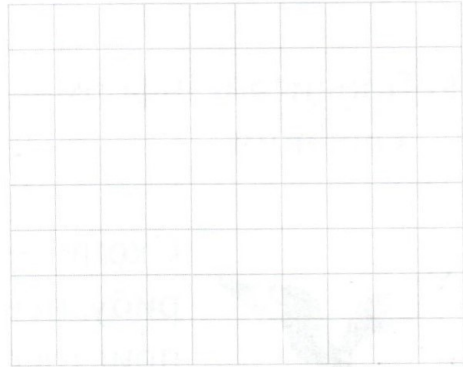
Беладона

6. Розв'яжи задачі.

На ділянці росте 8 рядків полуниці по 14 кущів у кожному рядку. Скільки кущів полуниці росте на ділянці?

= ?

У середньому з одного куща полуниці можна зібрати 120 г полуниці за сезон. Скільки можна зібрати полуниці зі 118 кущів?

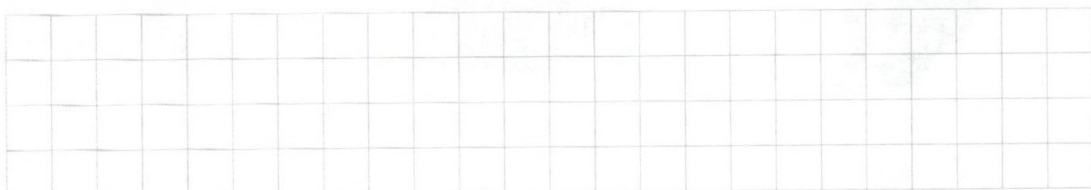
1 кущ = 120 г

118 кущів = ?

Для приготування полуничного джему на 1 кг полуниці слід додати 800 г цукру. Скільки цукру потрібно для приготування джему із 7 кг полуниці?

Як тварини заселили Землю

1. Прочитай інформацію про деяких тварин і виконай завдання.

Скопи — великі хижі птахи. Вони їдять рибу, невеликих ссавців і птахів. Лапи скопи пристосовані хапати здобич. Обведи тварин зі схожими ознаками.

Орел

Сокіл

Носоріг

Ховрахи живуть у норах. На лапах у них міцні кігті, якими вони й риють нори. Обведи тварин зі схожими ознаками.

Білка

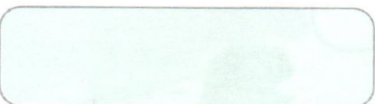
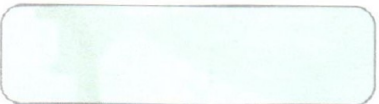
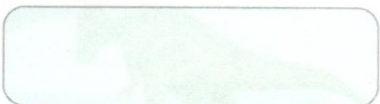
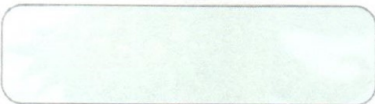
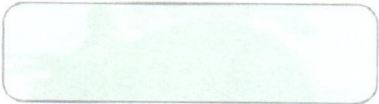
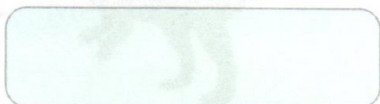
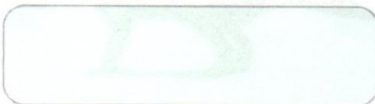
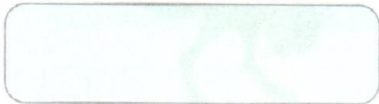

Кріт

Бабак

2. Підпиши назви видів викопних решток.

скам'янілі сліди, скам'янілі відбитки,
смоляні викопні рештки, скам'янілі кістки

3. Визнач динозавра за описом і познач його ✓.

Всеїдний птахоподібний динозавр. Мав беззубий, але сильний дзьоб, гребінь на голові масою 10 кг, заввишки 50 см.

Камптозавр

Протоцератопс

Овіраптор

Рослиноїдний динозавр. У нього були трикутні роги з боків голови. Один із найбільших броньованих динозаврів.

Пахіцефалозавр

Анкілозавр

Трицератопс

Всеїдний динозавр. Носові порожнини містилися у гребенях на голові, завдяки чому він міг видавати гучні звуки. Піднімав передні лапи під час бігу.

Гадрозавр

Велоцираптор

Апатозавр

Класифікація тварин

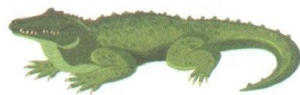
1. Знайди у таблиці тварин, які зображені на малюнках. Зафарбуй зеленим кольором ссавців, жовтим — птахів, синім — членистоногих, фіолетовим — риб, червоним — плазунів, рожевим — земноводних, коричневим — молюсків.

С	С	А	Л	А	М	А	Н	Д	Р	А	В
Р	Д	А	Д	Е	Л	Ь	Ф	І	Н	Ч	О
С	К	І	С	Т	Р	А	У	С	Ч	Е	С
О	А	А	К	У	Л	А	Р	Т	О	Р	Ь
Б	Л	Ю	Г	В	У	Ж	Ж	У	С	Е	М
А	Ь	О	К	У	Н	Ь	М	А	А	П	И
К	М	У	Ж	А	Б	А	О	У	А	А	Н
А	А	Р	Н	М	У	Р	А	Х	А	Х	І
К	Р	К	О	Л	І	Б	Р	І	Я	А	Г

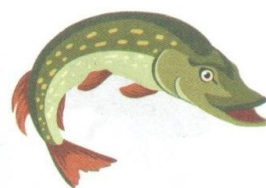

2. Прочитай тексти й обведи тварин, які належать до тієї самої групи.

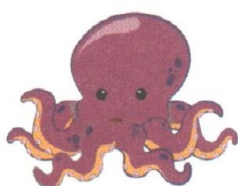
Ссавці — теплокровні тварини. Вони мають хутро або волосяний покрив, годують своїх дитинчат молоком, дихають легенями. Ссавці живуть на суші, у воді, а деякі навіть літають (кажани). Кенгуру — це приклад ссавця.

Риби — холоднокровні тварини. Вони вкриті лускою, мають зябра, завдяки яким дихають під водою. Різні види риб можуть жити в прісній або солоній воді. Щука — це приклад риби.

Плазуни — холоднокровні тварини. Їхня шкіра вкрита твердою лускою або панциром. Вони відкладають яйця на суші. Черепаха — це приклад плазуна.

3. Розглянь малюнки та впиши назви тварин у відповідні стовпці таблиці.

 <p>Мідія їстівна</p>	 <p>Восьминіг</p>	 <p>Виноградний слимак</p>	
<p>Двостулковий МОЛЮСК</p>	<p>Черевонігий МОЛЮСК</p>	<p>Головонігий МОЛЮСК</p>	
 <p>Муха</p>	 <p>Кістянка</p>	 <p>Креветка</p>	 <p>Каракурт</p>
 <p>Мухоловка</p>	 <p>Тарантул</p>	 <p>Бджола</p>	 <p>Омар</p>
<p>Комахи</p>	<p>Павукоподібні</p>	<p>Ракоподібні</p>	<p>Багатоніжки</p>

Біосфера Землі

1. Виконай завдання за зразком.

Коник

Утворювач

Споживач

Руйнівник

Боровик

Утворювач

Споживач

Руйнівник

Сосна

Утворювач

Споживач

Руйнівник

Рись

Утворювач

Споживач

Руйнівник

Дуб

Утворювач

Споживач

Руйнівник

Черв'як

Утворювач

Споживач

Руйнівник

Ковила

Утворювач

Споживач

Руйнівник

Кіт

Утворювач

Споживач

Руйнівник

Яблуня

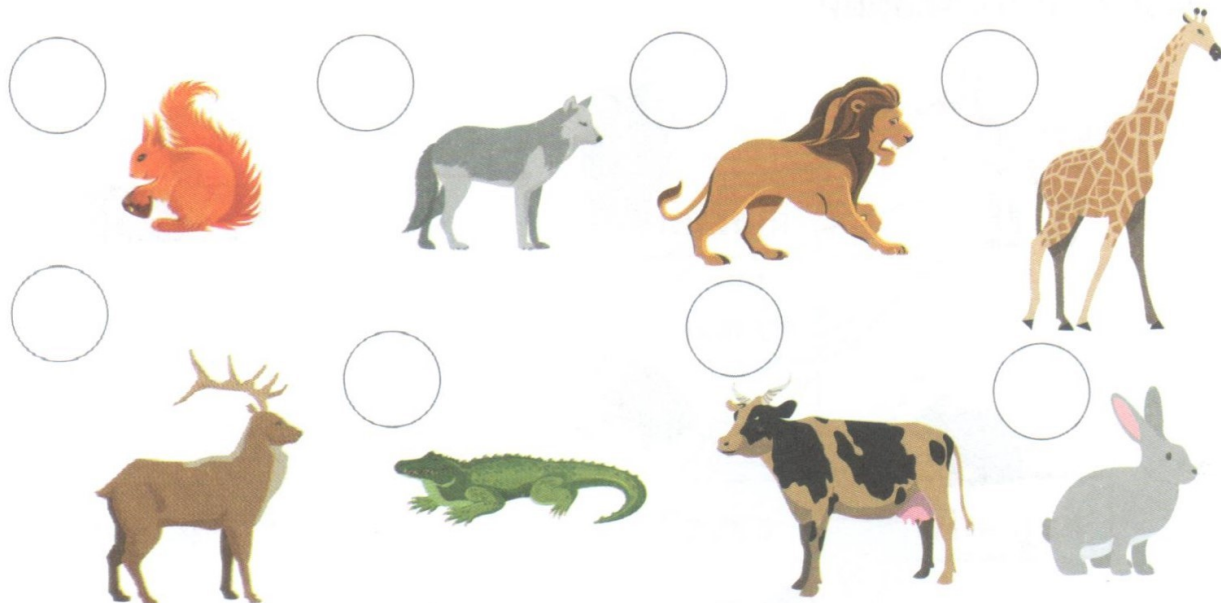

Утворювач

Споживач

Руйнівник

2. Познач ✓ рослиноїдних тварин.

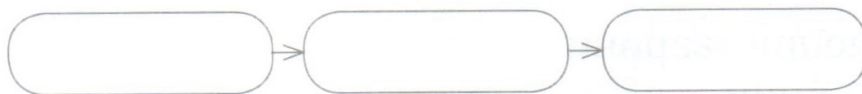

3. Запиши ланцюг живлення із об'єктів.

Косуля

Ягоди

Вовк

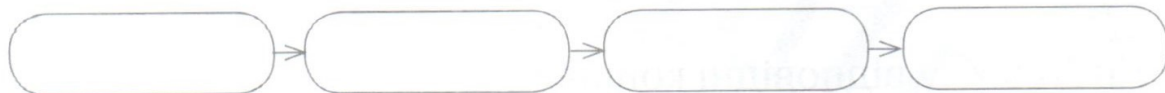

Яструб

Капуста

Гусінь

Синиця

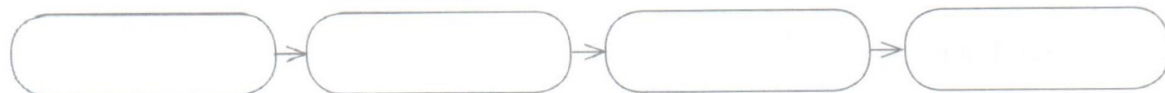

Гадюка

Пшениця

Орел

Миша

4. Запиши ланцюг живлення за схемою.

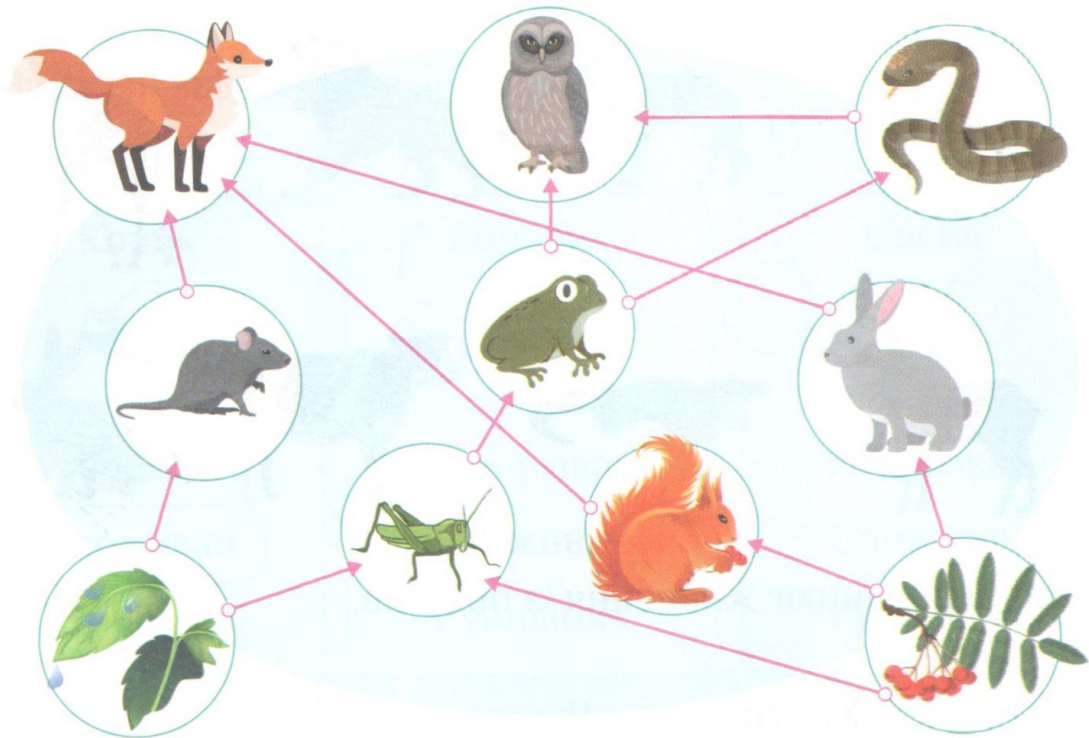
Рослина

→ Рослиноїдна тварина

→ М'ясоїдна тварина

5. Розглянь мережу живлення і запиши рослиноїдних та м'ясоїдних тварин.

Рослиноїдні тварини _____

_____

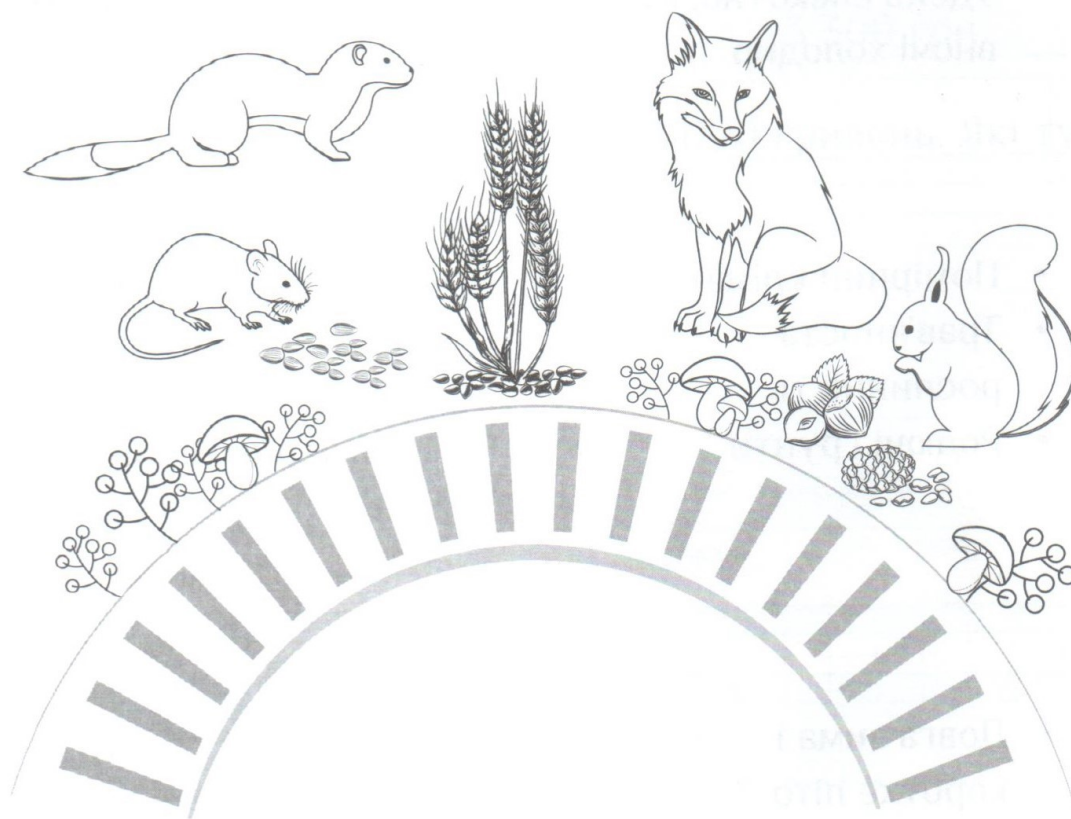
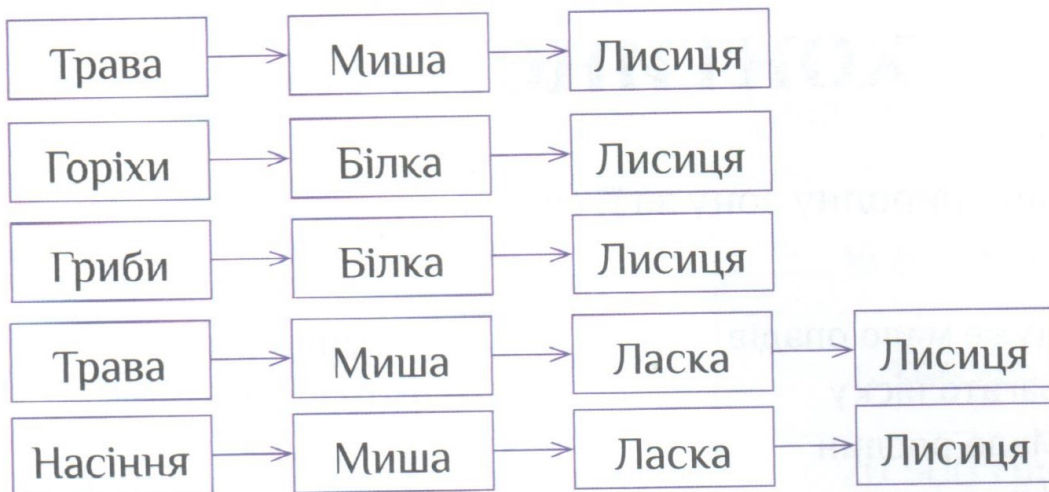
М'ясоїдні тварини _____

_____

6. Постав ✓ у відповідні колонки.

Тварина	Хижак	Жертва
Коник		
Білка		
Жаба		
Миша		
Заєць		
Змія		
Лисиця		

7. Розглянь ланцюги живлення. За допомогою стрілок створи з них на малюнку мережу живлення.

Запиши відповіді на запитання.

Хто полює на ласку? _____

Що їсть миша? _____

Хто полює на білок? _____

На кого полює лисиця? _____

Екосистеми континентів

1. Визнач природну зону за її ознаками.

- Дуже мало опадів
- Багато піску
- Мало рослин
- Удень спекотно, а вночі холодно

- Літо цілий рік
- Багато опадів
- Густі ліси
- Багатий тваринний і рослинний світ

- Помірний клімат
- Трав'яниста рослинність
- Родючі ґрунти

- Тропічний клімат
- Густа трава та чагарники
- Багатий тваринний світ

- Довга зима і коротке літо
- Густі ліси
- Переважають хвойні рослини

- Холодний клімат
- Дуже коротке літо
- Мохово-лишайникова рослинність
- Карликові дерева

дощовий ліс, тайга, пустеля, савана, степ, тундра

2. Родина Короленків з 4 осіб збирається на відпочинок. У турагентстві їм запропонували декілька варіантів. Розглянь таблицю і дай відповіді на запитання.

Тур	Ціна за одну особу (5 днів)
Круїз по Нілу (з відпочинком на морі)	16 800 грн
Стамбул — міст між Сходом і Заходом	6 356 грн
Тур до Санта-Клауса у Рованіемі	20 500 грн
Празькі вихідні	3 300 грн

Бюджет родини Короленків — 68 000 гривень. Які тури може дозволити собі родина?

Який тур коштуватиме 25 424 грн?

Родина вилетіла з Києва о 06:45 год, а в Єгипет прибула о 10:15 год. Скільки годин тривав політ?

У який тур треба брати пляжний одяг?

3. Користуючись підказкою, встав пропущені слова.

СТЕПИ УКРАЇНИ

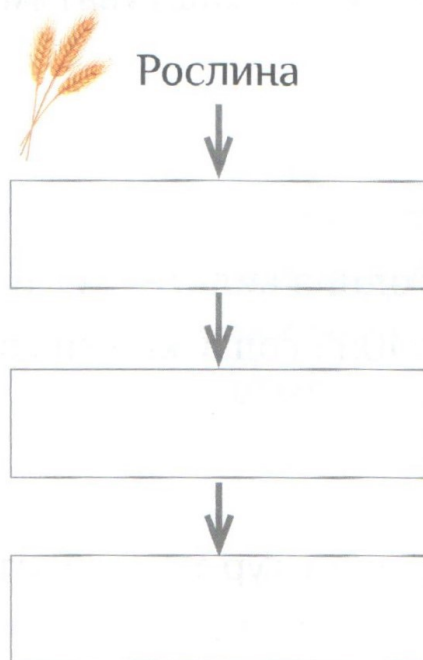
Поверхня степів переважно рівнинна, поросла трав'янистою рослинністю. Літо тут спекотне й посушливе, а зима — холодна і малосніжна. Через нестачу вологи у степах ростуть переважно _____ . Серед трав переважають _____ , а серед тварин — _____ та хижаки, які на них полюють. У зоні степів сформувалися найродючіші ґрунти — _____ . Через це більша частина степу розорана. А природна рослинність і тваринний світ збереглися переважно у заповідниках, зокрема в «Асканії-Нова».

злаки, чорноземи, трав'янисті рослини, гризуни

4. Обведи у таблиці назви тварин, які живуть у степах. Склади з цих тварин ланцюг живлення на 3—4 ланки.

Л	И	С	И	Ц	Я
Н	М	И	Ш	А	Л
Ї	Ж	А	К	Г	Щ
Х	О	В	Р	А	Х
О	Р	Е	Л	Н	Л
Г	А	Д	Ю	К	А

5. Користуючись підказкою, встав пропущені слова.

МІШАНІ ЛІСИ УКРАЇНИ

Зона мішаних лісів простягається в межах Поліської низовини, тому її ще називають Українським Поліссям. Зима тут не дуже холодна, а літо — не надто спекотне. У цій зоні поширені соснові та дубово-соснові _____. У лісах рослини ростуть ярусами. Перший ярус утворюють високі _____ — ялина, сосна, дуб, береза. Другий ярус сформований нижчими деревами (черемхою, горобиною, дикою яблунею). Третій ярус складається із _____, наприклад шипшини, ліщини, калини. Четвертий ярус — це _____, а п'ятий — _____ та лишайники.

чагарників, дерева, ліси, мохи, трав'янистий покрив

6. Знайди та обведи у таблиці назви тварин, які живуть у мішаних лісах. Склади з цих тварин ланцюг живлення на 3—4 ланки.

К	А	Б	А	Н	Д
К	У	Н	И	Ц	Я
Р	З	А	Є	Ц	Ь
И	Л	О	С	Ь	Б
С	Б	І	Л	К	А
Ь	Т	В	О	В	К

Водні екосистеми

1. Познач П — прісноводних, а М — морських мешканців.

Акула

Карась

Бобер

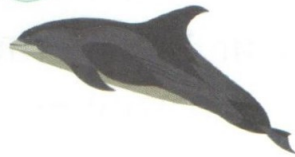
Морська зірка

Кальмар

Окунь

Дельфін

Видра

Щука

Медуза

Жаба

Синій кит

Випиши назви

Ссавці: _____

_____

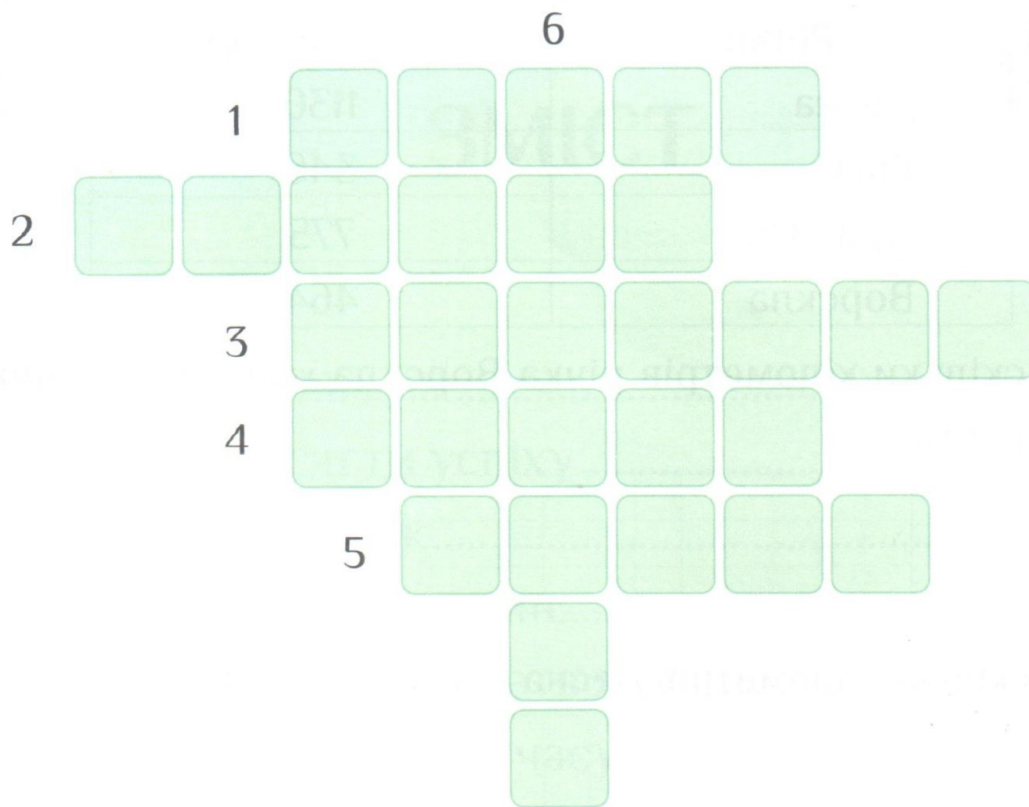
_____

Риби: _____

_____

_____

2. Розгадай кросворд.

1. Знижена частина річкової долини, якою відбувається стікання води.
2. Місцевість поблизу гирла, де річка розгалужується на рукави та протоки.
3. Плавні колоподібні вигини русла річки.
4. Місце, де річка впадає в море чи озеро.
5. Місце, де річка бере свій початок.
6. Озеро, яке утворилося на місці старого русла річки.

ЗМІСТ

Мої цілі.....	3
Як досягти успіху	4
У світі наук.....	7
Секрети речовин.....	11
Дивовижні перетворення	15
Світ на стрічці часу	18
Утворення Всесвіту	21
Історія Сонячної системи	25
Давня історія Землі	29
Рельєф і гірські породи	33
Як виникло життя на Землі	37
Як рослини заселили Землю.....	40
Як тварини заселили Землю	44
Класифікація тварин.....	48
Біосфера Землі	52
Екосистеми континентів.....	56
Водні екосистеми.....	60